

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра біології та екології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

з теми: **«ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ
10-11 КЛАСІВ»**

Виконав:
студент Біо11-М22 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Біологія та здоров'я людини)
Петров Василь Віталійович

Керівник: **Плахтій П.Д.**,
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри
біології та екології

Рецензент: **Казанішена Н.В.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
біології та екології

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХВОРЮВАНЬ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	8
1.1. Алкоголізм та його профілактика. Вплив алкоголю на функції організму людини.....	8
1.2. Наркоманія і токсикоманія, їх профілактика	14
1.3. Паління та його профілактика. Вплив нікотину і інших отрут тютюнового диму на організм людини.....	22
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	27
2.1. Методичні особливості організації експерименту	27
2.2. Статистична обробка результатів дослідження	37
2.3. Охорона праці та техніка безпеки при проведенні наукових досліджень	38
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ	40
3.1. Педагогічна та батьківська ініціатива з протидії алкоголізму серед учнів Хотинської територіальної громади.....	40
3.2. Оволодіння підлітками системою знань про здоровий спосіб життя і згубний вплив алкоголю на організм.....	51
3.3. Фізкультурно-спортивна робота як ведучий чинник профілактики пияцтва і алкоголізму серед учнів старших класів	61
3.4. Успішність профілактичних заходів з попередження пияцтва і алкоголізму серед старших підлітків за допомогою фізичної культури.....	65
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність. Всепохоплюючий розвиток школярів визначає їх гуманістичні цінності, розширює кругозір і сприяє здоровому способу життя. Це вимагає від педагогів пошуку ефективних методів впливу на особистість, зокрема серед підлітків, серед яких негативні тенденції можуть впливати на їхнє моральне та фізичне здоров'я. Згідно з соціологічними дослідженнями, зросло число школярів, які залучені до вживання алкоголю, наркотичних речовин та куріння. Наприклад, в школах Хмельниччини приблизно 55% підлітків до 15 років вживають алкоголь. Ця ситуація вимагає пошуку нових профілактичних заходів, спрямованих на запобігання пияцтва і алкоголізму серед учнів.

В суспільстві велику роль у протидії масовому вживанню шкідливих речовин відіграють освітні заклади. Важливо, щоб вони не обмежувались лише констатацією фактів про шкідливість заборонених речовин, а переходили до глибокого вивчення сутності проблеми формування залежної поведінки серед молоді. Це включає аналіз причин і мотивів вживання таких речовин підлітками. Педагоги та батьки повинні спрямовувати свою роботу на пошук реальних та ефективних методів подолання згубних звичок, які впливають на школярів під час їх повсякденного шкільного життя та позаурочної діяльності.

Особлива увага має бути приділена ранній профілактиці формування залежної поведінки серед учнів. Дослідження літературних джерел вказує на недостатню увагу до проблеми попередження пияцтва та алкоголізму серед старшокласників під час фізкультурних занять. Наразі не вивчені достатньо педагогічні умови ефективності антиалкогольного виховання учнів, роль учителя біології у профілактиці вживання алкоголю підлітками, та науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення форм і методів попередження шкідливих звичок серед школярів. Також не вивчений механізм взаємодії між педагогічним колективом та родиною в цій роботі.

Актуальність нашого дослідження обумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, проблема пияцтва та алкоголізму серед учнів 10-11 класів є важливою, оскільки цей віковий період визначає перехід від дитинства до дорослості, і відбувається формування цінностей та звичок, які можуть вплинути на подальше життя.

По-друге, шкільна практика визначається не лише навчанням, але і формуванням особистості учнів. Застосування ефективних методів профілактики пияцтва та алкоголізму в навчально-виховному процесі може мати довгострокові позитивні наслідки для учнів.

По-третє, нестача наукових досліджень у даній області вказує на важливість подальших досліджень та розробки ефективних стратегій профілактики. Розуміння специфіки проблеми в конкретній територіальній громаді, такій як Хотинська, може допомогти впровадженню місцево адаптованих ініціатив та програм.

Отже, профілактика алкогольної залежності в контексті адиктивної поведінки учнів 10-11 класів Хотинської територіальної громади є важливою та актуальною з урахуванням вимог шкільної практики та потреби в додаткових дослідженнях у цій сфері.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов ефективного використання засобів фізичної культури для запобігання пияцтва і алкоголізму серед учнів старших класів.

Об'єктом дослідження є форми і методи попередження пияцтва і алкоголізму серед старших підлітків за допомогою засобів фізичної культури.

Предметом дослідження є педагогічні умови, які сприяють попередженню пияцтва і алкоголізму в старших підлітків за допомогою засобів фізичної культури.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні **завдання**:

- вивчити стан проблеми, визначити ступінь загрози та розглянути профілактичні заходи стосовно алкоголізації молодого покоління.
- дослідити ефективність форм фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи шкіл Чемеровецького району у запобіганні вживанню алкоголю підлітками.
- обґрунтувати та науково підтвердити учням шкільного віку шкідливий вплив алкоголю на організм та важливість прийняття здорового способу життя.
- довести ефективність застосування засобів фізичної культури у профілактиці алкоголізму серед старших підлітків через проведення експериментальних досліджень.

Ці завдання спрямовані на отримання обґрунтованих та науково підтверджених результатів, які можуть слугувати основою для подальших рекомендацій та розвитку ефективних стратегій у попередженні вживання алкоголю серед старших підлітків.

Гіпотеза дослідження передбачає, що ефективність роботи загальноосвітніх закладів середньої освіти з попередження проблеми пияцтва і алкоголізму значно зростатиме при виконанні наступних умов:

Оволодіння системою знань: припущення базується на тому, що освіта про адиктивну поведінку, зокрема про шкідливий вплив алкоголю на зростаючий організм та переваги здорового способу життя, буде сприяти формуванню учнівського усвідомлення та негативного ставлення до вживання алкоголю.

Максимальна зайнятість вільного часу: припущення включає ідею, що залучення учнів до цікавих форм фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності сприятиме створенню позитивного статусу серед однолітків, що в свою чергу може зменшити схильність до алкогольного споживання.

Формування непримиренного ставлення до фактів зловживання речовинами передбачає, що виховання в учнів негативного ставлення до

зловживання різними шкідливими речовинами буде сприяти зменшенню імовірності їх вживання.

Тісна взаємодія учасників виховного процесу: припущення базується на тому, що активна взаємодія всіх учасників виховного процесу, спрямована на залучення учнів до щоденних занять фізичними вправами та формування в них здорового способу життя, буде сприяти ефективнішій попередженню пияцтва і алкоголізму.

Новизна дослідження виявляється у доповненні інформації щодо проблем алкоголізму на території Хотинської територіальної громади, а також у пропозиціях конкретних напрямків розв'язання цієї проблеми для системи освіти на місцевому рівні. Методологічною основою дослідження служить вчення про всебічний і гармонійний розвиток особистості та її діяльності у формуванні особистості.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень по даній науковій роботі доповідалися на звітній науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за 2023 рік.

У процесі виконання роботи були використані різноманітні **методи дослідження** для досягнення поставлених цілей. Серед них:

1. Літературний аналіз: вивчення філософської, медичної, психологічної та педагогічної літератури з даної тематики для теоретичного обґрунтування дослідження.

2. Аналіз практичного досвіду: вивчення та узагальнення досвіду роботи шкіл з проблеми профілактики адиктивної поведінки учнів, що дозволяє врахувати практичні аспекти роботи.

3. Документальний аналіз: вивчення шкільної документації та інструктивно-методичних матеріалів для отримання конкретних даних і визначення стану справ у школах.

4. Фізіологічні методи: використання тестування функціонального стану дихальної і серцево-судинної системи для об'єктивної оцінки впливу фізичної активності на здоров'я учнів.

5. Спостереження і щоденник записів: збір даних за допомогою спостереження та щоденників для отримання детальної інформації про процес впровадження методів та ефективність роботи.

6. Опитування: застосування анкетування, яке охопило 680 учнів, для отримання кількісних даних та оцінки відповідей щодо проблеми алкоголізму.

Для забезпечення вірогідності результатів використовуються кілька принципів:

- Методологічна і теоретична обґрунтованість: забезпечення виходу з фундаментальних та теоретичних засад.
- Відповідальність використаного методологічного комплексу: забезпечення відповідності використаних методів поставленим завданням.
- Критичний аналіз: оцінка фактів, матеріалів та результатів з метою констатування об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

На захист виносяться конкретні системи роботи школи, методики та програми, спрямовані на формування здорового способу життя серед старших підлітків, з огляду на результати проведеного дослідження

База дослідження. Експериментальна частина роботи проводилася на базі Хотинського ліцею № 1.

Структура та обсяг дипломної роботи. Наукова робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел що містить 55 найменувань та додатків. Робота містить 79 ст. машинописного тексту.

ВИСНОВКИ

З аналізу наукових джерел можна визначити, що проблема використання засобів фізичної культури для запобігання та подолання адиктивної поведінки серед школярів залишається недостатньо вивченою. Відсутні наукові дослідження, які вивчають педагогічні умови ефективності шкільної роботи з профілактики шкідливих звичок, зокрема, пияцтва. Роль учителя біології у формуванні негативного ставлення до цього явища також залишається невизначеною, а рекомендації щодо вдосконалення форм і методів попередження шкідливих звичок школярів не розроблені. Також відсутнє належне обговорення тісної взаємодії між педагогічним колективом, сім'єю та суспільством в цьому контексті.

Аналіз діяльності шкіл Хотинської територіальної громади з попередження пияцтва й алкоголізму вказує на численні недоліки. Фізична культура і спорт не використовуються належним чином як засоби зміцнення фізичного і морального здоров'я. Активне проведення дозвілля та формування нетерпимості до пияцтва й алкоголізму отримують недостатню увагу. Виховання гармонійного розвитку особистості з твердим антиалкогольним переконанням залишається на низькому рівні. Основні компоненти загальної фізичної підготовки учнів не впроваджені або використовуються неефективно в позаурочний час. В школах не проводиться лекційна пропаганда з питань профілактики алкоголізму. Узагальнено, це свідчить про відсутність повноцінної та ефективної системи педагогічного впливу на учнів, особливо тих, які належать до групи ризику. Результативність можлива лише при організації чіткої системи, де кожен педагогічний інструмент виконує свою важливу функцію і спільно утворює єдиний виховний процес.

Вивчення педагогічної літератури та проведення формуючого експерименту виявили, що ефективність роботи загальноосвітніх закладів у попередженні пияцтва й алкоголізму серед старших підлітків значно зростає за таких умов:

Учні повинні мати достатній рівень знань про шкідливий вплив алкоголю на організм. В їхній свідомості повинні бути сформовані переконання про шкідливість алкоголю для здоров'я та переваги здорового способу життя. Вільний час учнів повинен бути зайнятий участю в цікавих фізкультурно-масових і спортивних заходах. Наявність тісної взаємодії всіх учасників виховного процесу, спрямованої на залучення учнів до участі в оздоровчих заходах.

Процес формування негативного ставлення учнів до пияцтва під час занять фізкультурою можна поділити на три етапи:

1. Формування понять і знань:

- освоєння учнями ключових понять та знань, пов'язаних із проблемою пияцтва.
- свідоме розуміння здоров'я як найбільш важливої соціальної цінності.
- усвідомлення негативного впливу спиртних напоїв на організм та загальний стан здоров'я.

2. Формування суджень, оцінок і емоцій:

- розвиток у учнів відповідних суджень і оцінок стосовно прийняття неприйняття споживання алкоголю.
- вироблення емоційних відносин, спрямованих на відчуття неприязності до споживання алкоголю.
- розвиток емоційного відторгнення та неприйняття спроби вживання спиртних напоїв.

3. Формування переконань в особистісних позиціях:

- утвердження особистісних позицій та переконань, що відображають негативне ставлення до вживання алкоголю.
- закріплення у вихованців переконань у важливості здорового способу життя та активної фізичної діяльності.

- зміцнення особистісних позицій, що сприяють відмові від вживання спиртних напоїв та підтримці здорового способу життя.

Поетапне формування негативного ставлення до пияцтва серед старших підлітків за допомогою фізичної культури може бути ефективним, якщо дотримуватися таких педагогічних умов:

1. Продумані виховно-профілактичні заходи:

- здійснення ретельно розроблених заходів, що дозволяють старшим підліткам переконатися у негативному впливі спиртного на стан здоров'я та особистісний розвиток.
- використання виховних заходів, спрямованих на свідоме усвідомлення можливих негативних наслідків вживання алкоголю.

2. Оволодіння системою знань: надання старшим підліткам систематичних знань про особливо шкідливий вплив алкоголю на організм, зокрема, при зайняттях оздоровчою фізичною культурою.

3. Залучення до занять фізичною культурою: стимулювання активності учнів та їх участь у систематичних заняттях фізичною культурою.

4. Максимальне зайняття вільного часу: організація цікавих фізкультурно-масових та спортивних заходів для максимального зайняття вільного часу учнів.

5. Активізація спільної роботи школи, родини та суспільства: залучення до спільної роботи шкільного колективу, родини та суспільства з метою попередження залучення підлітків до споживання спиртних напоїв через засоби фізичної культури.

Отримані результати та дослідження підтверджують висунуту гіпотезу та вказують на можливість впровадження ефективних методів профілактики пияцтва та алкоголізму серед старших підлітків за допомогою засобів фізичної культури. На основі цього досвіду можна сформулювати ряд практичних рекомендацій:

1. Тісний зв'язок з практичною діяльністю:

- засвоєння учнями знань про алкоголь та його вплив на організм повинно бути пов'язане з практичною особистісно-значущою діяльністю. практичні завдання та вправи мають відображати реальні ситуації, пов'язані з вживанням алкоголю.

2. Позитивний статус учня в колективі:

- всі виховно-профілактичні заходи повинні стимулювати підлітка до отримання позитивного статусу у колективі. Позитивна самооцінка та підтримка від оточуючих важливі для формування стійкого негативного ставлення до алкоголю.

3. Різноманітність методів та прийомів:

- застосування різноманітних методів та прийомів виховно-профілактичного впливу для того, щоб познайомити школярів із шкідливими наслідками вживання алкоголю.

4. Залучення до систематичних занять фізичною культурою:

- активна участь учнів у систематичних заняттях фізичною культурою може сприяти формуванню здорового способу життя та відсуненню від вживання алкоголю.

5. Співпраця з юними спортсменами:

- залучення юних спортсменів, які досягли успіхів у спорті, до пропаганди здорового способу життя та відмови від алкоголю.

6. Регулярний педагогічний контроль:

- здійснення регулярного педагогічного контролю за ефективністю заходів та коригування методів у випадку необхідності.

7. Широке включення батьків у виховний процес:

- диференційований підхід до педагогічної роботи з батьками учнів, особлива увага до тих, які можуть мати звичку вживати спиртне.

Загальною метою є підвищення ефективності профілактики пияцтва та алкоголізму серед старших підлітків та формування стійкого негативного ставлення до цих негативних звичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Т. Л. , Плахтій М.П. Філософія здоров'я . Кам'янець-Подільський: ПП „ Медобори 2006 ‘’. 2016. 160 с.
2. Баранова П.П. Тренінги для батьків на тему: "Усвідомлене і відповідальне батьківство". Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності. Харків: Основа, 2010, С. 101 – 122.
3. Богданова І. М. Характеристика різних форм девіації неповнолітніх. Соціальна педагогіка : навч. посіб. І. М. Богданова. Київ, 2008, С. 319–332.
4. Босенко А.І. , Холодов С.А. , Коваль О.Г. Оздоровчий фітнес для учнівської та студентської молоді : навч. посіб. / за ред. П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: ПП „Медобори 2006’’ . 2016. 88 с.
5. Васійчук О. Адиктивна поведінка молодших школярів крізь призму соціальної дезадаптації. Сприяння здоров'ю дітей та молоді: теоретикометодичні аспекти : матеріали 4 Міжнар. соц.- пед. конф. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк. 2009, С. 136– 147.
6. Войтенко В.П. Здоров'я здорових . Київ : Здоров'я . 2000. 248 с.
7. Галаченко О.О , Плахтій П.Д. Основи здоров'я і безпечної життєдіяльності людини / за ред. А.М. Савчука. Кам'янець – Подільський : „Віта Друк ‘’, 2020. 248 с.
8. Горащук В.П. Загальна і педагогічна валеологія в схемах, таблицях і коментарях : навч. посіб. Луганськ: Луганський нац . ун-т ім. Тараса Шевченка‘’ . 2010. 214 с.
9. Здоров'язберезувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія /за заг. ред. Л.М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с. - <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%>
10. Когут С. Девіантна поведінка дітей та молоді: проблеми й шляхи подолання. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2008. Вип. 24. С. 190–197.

11. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: навч. посіб. / Київ: КПУ «Київський ун-т», 2002 – 383 с.
12. Магістерська робота: методичні поради / уклад. В.С.Степанков. Вид. 2-ге, допов. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2021 . 36 с.
13. Медико-біологічні основи валеології / за ред.П.Д.Плахтія. Кам'янець-Подільський: Інформаційно-видав відділ, 2000. 408 с.
14. Польова С.П. , Польовий В.П., Плахтій П.Д. . Валеологія . ВІЛ – інфекція СНІД - це потрібно знати всім . Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2013. 154 с.
15. Плахтій П.Д., Блашкова О.М. Фізіологічні основи раціонального харчування. Практикум, тести. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2020. 164 с.
16. Плахтій Д.П. та ін. Про здоров'я та здоровий спосіб життя: навч. посіб. / за ред . П.Д. Плахтія . Кам'янець-Подільський: Медобори , 2004 224 с
17. Плахтій П.Д. Вікова фізіологія і шкільна гігієна. Лабораторний практикум: Навчально- методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2014. 146 с.
18. Плахтій П.Д., Голобродський В.П. Харчування і здоров'я. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2014. 146 с.
19. Плахтій П.Д, Гуменюк І.Д., Любінська Л.Г., Оптасюк О.А. Основи наукознавства: навч. посіб. Видання 2-ге, стереотипне. Кам'янець-Подільський: «ВітаДрук», 2021. 288 с.
20. Плахтій П.Д., Гутарева Н.В., Макаренко А.В., Соколенко Л.С. Репродуктивне здоров'я – майбутнє нації: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2017. 340 с.
21. Плахтій П.Д. , Зубаль М.В. , Мисів В.М. Біологічні основи фізичного виховання студентів . Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2008.-232 с.

22. Плахтій П.Д., Ільвівський С.В. Основи екології людини. Чинники довкілля і здоров'я людини: навч. посіб. / за ред. П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський: ТОВ „Друкарня Рута“, 2015. 180 с.
23. Плахтій Д.П. Плахтій П.Д. Загальна і вікова фізіології людини. Теорія, тести: навч. посіб. Львів: „Новий Світ 2000“, 2020. 338 с.
24. Плахтій П.Д., Коваль Т.В., Плахтій Д.П. Апівалеологія. Теорія, практикум, тести. Навчально-методичний посібник. Видання 2-ге, доповнене і перероблене. Кам'янець-Подільський: «Віта Друк». 2021. 237 с.
25. Плахтій П.Д., Козак Є.П. Психофізіологічна адаптація у фізичному вихованні і спорті: навчальний посібник. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12см.
26. Плахтій П.Д., Марчук В.М., Марчук Д.В. Фізіологічні основи рухової активності людини: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2021. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12см. Об'єм даних 0,5 Мб. Обл.-вид. арк. 7,2.
27. Плахтій П.Д., Михальський А.В., Супрович Т.М. Мікроорганізми, харчування і здоров'я людини: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А.. 2016. 192 с.
28. Плахтій П.Д. Основи гігієни фізичного виховання. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2003. 240 с
29. Плахтій П.Д. Основи здоров'я і довголіття чоловіків. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2014. 128 с.
30. Плахтій П.Д. та ін. Основи медичних знань: підручник / за ред С.П. Польвої. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2015. 328 с.
31. Плахтій П.Д., Підгорний В.К., Соколенко Л.С. Основи шкільної гігієни та валеології. Теорія, практикум, тести: Навчальний посібник. Видання 2-ге стереотипне. Кам'янець-Подільський: «Віта Друк». 2021. 332 с.

32. Плахтій П.Д., Підгорний В.К., Соколенко Л.С. Основи здоров'я. Шкільна гігієна і валеологія: навч. посіб. / за ред. П.Д.Плахтія . Вид. 2-ге, стер . Львів : «Новий Світ-2000», 2021. 322 с.
33. Плахтій П.Д., Польова С.П., Гутарева Н.В., Соколенко Л.С. Основи медичних знань: Підручник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2015. 328 с.
34. Про життя і діяльність людини афоризмами, прислів'ями і приказками / за ред. П.Д.Плахтія. Кам'янець-Подільський: Видавець Мошак М.І., 2005. 192с.
35. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально- правові аспекти: Навчальний посібник / Н. П. Пихтіна, М. П. Пихтін, Т. Є. Федорченко; за заг. ред. В. М. Оржиховської ; Міністерство освіти і науки України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. - 399 с.
36. Сорокіна О.А. Психологія залежності. Навчальний посібник. / О.А. Сорокіна. Кам'янець- Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014 - 180 с.
37. Сучасні здоров'язбережувальні технології: монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с. - http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor
38. Шахненко В.І. Основи фізичного здоров'я. Практичні роботи: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 160 с.
39. Адиктивна поведінка з точки зору індивідуальної психології (Альфред Адлер).
URL:<http://uipu.com.ua/%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BA%D0%B8%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B8/>

40. Вплив характерологічних особливостей на формування адиктивної поведінки у підлітків. Науковий часопис. Спеціальна психологія. URL:<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7654/%20fuzova.pdf;jsessionid=DB0E0853DB97172861EA649614897860?sequence=1>

41. Детермінанти адиктивної поведінки підлітка. URL:<https://www.inforum.in.ua/conferences/25/81/607>

42. Мельничук М.М., Рева М.М. Психологічні особливості формування адиктивної поведінки підліткової та юнацької молоді. «Молодий вчений» № 5 (117).

URL:<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5848/5719>

43. Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2020. Випуск 6. С. 108–114. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/6_2020/18.pdf

44. Ратинська О.М. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – випуск 1 (38). URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/14289/1/%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%86%D0%9B%D0%90%D0%9A%D0%A2%0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%90%D0%94%D0%98%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%95%D0%94%D0%86%D0%9D%D0%9A%D0%98%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%9A%D0%86%D0%92.pdf>

45. Алькоголь та наркотики: TeensHealth (від Nemours) URL:<https://kidshealth.org/en/teens/alcohol.html>

46. Всесвітній організації охорони здоров'я - Профілактика шкідливого вживання алкоголю та наркотиків серед підлітків URL:<https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/adolescents-health-risks-and-solutions>

47. Державне агентство США з контролю за наркотиками (DEA)
URL: <https://www.dea.gov/onepill/teens>
48. Національний інститут алкоголю та зловживання наркотиками (NIAAA) URL: <https://www.niaaa.nih.gov/publications/brochures-and-fact-sheets/underage-drinking>
49. Молодь та здоров'я: центр контролю та профілактики захворювань (CDC)
URL: <https://www.cdc.gov/ncbddd/childdevelopment/positiveparenting/adolescence2.html>
50. Smokefree Teen: Молодь та тютюн URL: <https://teen.smokefree.gov/>
51. Спілка психічного здоров'я підлітків URL: <https://mentalhealthliteracy.org/educators/>
52. Тінейджери та наркотики: Міністерство охорони здоров'я та соціального обслуговування Великої Британії URL: <https://www.talktofrank.com/drugs-a-z>
53. Центр контролю та профілактики захворювань (CDC) - Алкоголь і молодь URL: <https://www.cdc.gov/alcohol/index.htm>
54. Центр контролю та профілактики захворювань (CDC): Тютюнопаління серед молоді
URL: https://www.cdc.gov/tobacco/data_statistics/fact_sheets/youth_data/tobacco_use/index.htm
55. American Lung Association: Teens and Tobacco URL: <https://www.lung.org/quit-smoking/helping-teens-quit>